

27. Шуханова Т. Крок до співпраці / Т. Шуханова // Подолянин. – 2004. – № 48 (745), 26 листопада. – С.3.
28. Шуханова Т. Багаті досвідом наші вояки / Т. Шуханова // Подолянин. – 2004. – № 48 (745), 25 листопада. – С.3.
29. Шуханова Т. Навчимо і румунів / Т. Шуханова // Подолянин. – 2004. – № 25 (722), 18 червня. – С.2.
30. Шуханова Т. Нумо слов'яни! / Т. Шуханова // Подолянин. – 2004. – № 48 (745), 25 листопада. – С.5.

In the article the considered directions of international cooperation of soldiery engineers of Ukraine in the period of 2000-2006 Generalized experience of co-operation in development of the system of training of soldiery personnel's with representatives by the countries of Western and Central Europe, USA.

Key words: international cooperation, soldiery engineers, engineering's troops of Ukraine, mine clear

Отримано: 14.09.2012

УДК 377.8(477.42)«192»

О. Б. Комарніцький

СТУДЕНТСТВО ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНІКУМІВ ЖИТОМИРЩИНИ У 20-ті рр. ХХ ст.: ФОРМУВАННЯ СКЛАДУ, НАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ

В статті на основі архівних джерел та періодичної преси показано набори студентів у педагогічні технікуми Житомирщини у 1920-х рр., їхній статевий, національний, партійний, соціальний, віковий склад, аналізуються форми і методи навчальної роботи, успішність студентів, їх участь у виробничих практиках тощо.

Ключові слова: студенти, технікум, прийом, успішність, практика.

На сьогодні фактично не дослідженим є історичне минуле педагогічних технікумів Житомирщини, які функціонували у 1920-х рр. Згадки про ці навчальні заклади містяться у працях С.М. Коляденка [1], М.Ю. Костриці і В.Б. Пашківського [2], Л.Г. Коган і В.С. Вахівського [3], Т.Г. Соболя [4], Н. Щур [5], колективній монографії «Вища педагогічна освіта і наука: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Житомирська область» [6].

У статті на основі передусім архівних джерел та матеріалів тогочасних періодичних видань покажемо формування складу студентів, їхній кількісний, партійний, соціальний, статевий, віковий склад, проаналізуємо навчальну діяльність молоді педагогічних технікумів (ПТ) у 1920-х рр.

Педтехнікуми (у 1920-х рр. вони відносилися до вищих навчальних закладів. – Авт.) функціонували у Житомирі, Бердичеві, Новоград-Волинському і Коростишеві. У Житомирі працювали два таких заклади. 1 вересня [7, спр.140, арк.45] (за іншими даними – 1 серпня) [8, спр.132, арк.2] на базі українських 3-річних педагогічних курсів було створено український педагогічний технікум (УПТ). У 1928 р. заклад приєднали до Житомирського ІНО на правах факультету, який став готувати вчителів для початкової шко-

ли [16, с.82]. Вчителів для єврейських шкіл готував Житомирський єврейський педтехнікум (ЄПТ), який бере свій початок з єврейських 3-річних педкурсів імені Володарського (розпочали свою роботу 15 вересня 1921 р.) [15, с.37], [7, спр.142, арк.16, спр.150, арк.148; спр.167, арк.215]. Житомирський ЄПТ був закритий у 30-х рр. [1, с.131], [9].

В 1925 р. у педтехнікум реорганізували Бердичівські педкурси [6, с.74]. Шоправда, в одному із номерів газети «Радянська Житомирщина» йдеться про іншу дату створення закладу – 3 листопада 1923 р. [10]. У 1930 р. Бердичівський ПТ перейменували у педшколу [6, с.74].

1 вересня 1925 р. на базі 3-річних педкурсів було створено педтехнікум у Новоград-Волинському [3, с.280], [7, спр.141, арк.9], [11, спр.9, арк.76, 84, 101] і Коростишєві [7, спр.125, арк.26], [12, оп.8, спр.399, арк.176]. Перший з цих навчальних закладів ліквідували у 1928 р. Його майно передали Житомирському УПТ. Сюди ж перевели і частину студентів [2, с.67], [13]. Коростишєвський педтехнікум у 1937 р. реорганізували у педшколу [6, с.70]. У декількох документах йдеться про функціонування Коростенського ПТ [17, спр.15, арк.9].

Значну увагу у педтехнікумах приділяли формуванню якісного контингенту студентів. При вишах функціонували підготовчі курси. Наприклад, в 1927-1928 навчальному році (н. р.) на курсах у Коростишєві навчався 71 слухач. У звіті за цей рік зазначалося, що «потреба існування підготовчого курсу надзвичайно велика. Контингент тих, хто вступають до ПТ, зовсім не підготовлений, щоб учитись в I-му курсі» [7, спр.38, арк.220]. Директор Житомирського ЄПТ у лютому 1928 р. писав, що на підготовчі курси приймали «майже безграмотних» [7, спр.167, арк.217]. У 1926 р. тут навчалися 30 осіб [14].

Напередодні вступної кампанії технікуми публікували оголошення про прийоми студентів. Наприклад, 11 серпня 1926 р. у газеті «Радянська Волинь» йшлося про те, що до Житомирського УПТ приймалися особи, яким виповнилося 17 років. Абітурієнти мали подати заяву, додавши до неї свідоцтво про народження, документи про відношення до військової служби, освіту, соціальний та майновий стан, виробничий стаж, довідку про стан здоров'я. Без вступних екзаменів до вишу приймалися вступники профшкіл і фабрико-заводських училищ. Всі інші мали складати екзамени з літератури, української мови, природознавства, математики, фізики, хімії [15], географії, а також т. зв. політмінімум [8, спр.125, арк.110]. Такі ж іспити, окрім політмінімуму, складали бажані навчальні у Новоград-Волинському ПТ [17, спр.5, арк.48]. У 1927 р. абітурієнти Житомирського УПТ проходили письмові випробування з математики, української мови і літератури, усні – суспільствознавства, української мови і літератури, математики, фізики, хімії, біології і географії [8, спр.175, арк.7]. У 1928 р. кількість екзаменів скоротили до шести (суспільствознавство, математика, німецька мова, фізика, хімія, біологія) [8, спр.239, арк.291зв.-292].

Частина абітурієнтів вступали за направленням. Так, у 1925 р. профспілка «Робос» делегувала до Житомирського УПТ 15 осіб, «Радторгслужбовець» – 5, «Медсанпраця» – 3, «Нарзв'язок» – 2. Крім того, 2 місця надали профспілкам поліграфістів, по одному – кравцям, шкірникам, митцям, будівельникам [16].

Архівні документи свідчать про кількісний склад новоспечених першокурсників. Так, у 1925 р. до Житомирського ЄПТ прийняли на I курс 64 особи [7, спр.142, арк.16зв.], Житомирського УПТ – 46 [7, спр.140, арк.45], [8, спр.132, арк.2зв.], Новоград-Волинського ПТ – 41 [7, спр.141, арк.9зв.]. В 1926 р. у Житомирському УПТ вступники подали 115 заяв, з яких до вишу зарахували 56 осіб. Найбільше абітурієнтів делегував Волинський округ – 69 осіб. З Бердичівського округу прибула 31 особа, Коростенського – 9, Шепетівського – 3, Тульчинського – 2, Київського – 1 [8, спр.125, арк.148зв.-149]. Цілоком провальною була вступна кампанія 1926 р. у Новоград-Волинському ПТ. Того року до вишу прийняли лише 11 осіб (план прийому складав 40 осіб) [17, спр.5, арк.22]. Подібне мало місце в 1927 р. у Бердичівському ПТ, де при плані набору в 60 осіб недобір склав 17 осіб і Коростенському ПТ – відповідно 80 і 28 [12, оп.8, спр.399, арк.130]. До Житомирського УПТ у 1927 р. зарахували 46 осіб (загальний конкурс склав 2,5 особи на місце) [8, спр.175, арк.40], у Новоград-Волинському відповідно 40 і 2,1 [11, спр.7, арк.2; спр.9, арк.7зв.]. Що стосується останнього навчального закладу, то 40 вступників представляли Волинський округ, 18 – Коростенський, 14 – Шепетівський, 5 – Бердичівський, 2 – Ніжинський, по 1 – Білоцерківський і Проскурівський [11, спр.7, арк.2зв.]. Поступово зростала кількість заяв від абітурієнтів, які вступали у Житомирський ЄПТ. Якщо у 1926 р. їх було 75, то вже у 1927 р. – 109. У 1927 р. вступники прибули з Житомирського, Шепетівського, Бердичівського, Коростенського, Первомайського, Одеського, Миколаївського, Херсонського округів [7, спр.239, арк.215-216, 224]. У 1928 р. до ЖУПТ надійшло 182 заяви від абітурієнтів [8, спр.237, арк.12]. Після проведення вступних іспитів зарахували 78 осіб [8, спр.239, арк.296-297зв.].

Нааявні джерела свідчать про нестабільність студентських контингентів. Наприклад, якщо на початку 1925-1926 н. р. у Житомирському УПТ було 119 студентів [7, спр.140, арк.45зв.], [8, спр.132, арк.2зв.], то вже наприкінці навчального року – 98 [7, спр.140, арк.47зв.], [8, спр.132, арк.5зв.], у червні 1926 р. – 105 [7, спр.140, арк.9], на початку липня того ж року – 102 [8, спр.107, арк.25-28], на початку 1926-1927 н. р. – 128 [7, спр.150, арк.47]. У Новоград-Волинському ПТ у серпні 1925 р. навчалися 93 студенти [17, спр.19, арк.40], на початку 1925-1926 н. р. – 102 [7, спр.141, арк.9зв.], наприкінці навчального року – 65 [7, спр.141, арк.11зв.], на початку 1926-1927 н. р. – 77 [17, спр.5, арк.60], у грудні 1926 р. – 70 [11, спр.9, арк.101зв.], на початку 1927-1928 н. р. – 84 [11, спр.7, арк.1], у грудні 1927 р. – 82 [11, спр.9, арк.7зв.], у березні 1928 р. – 82 [11, спр.9, арк.57]. Щоправда, в одному із дописів тижневика «Житомирський вісник» зазначається, що у 1928 р. у виші нара-

ховувалося 137 студентів [9]. У Коростишівському ПТ на початку 1925-1926 н. р. навчалося 128 осіб, а наприкінці року – 121 [7, спр.125, арк.26зв., 28зв.], у Житомирському ЄПТ – відповідно 106 і 64 [7, спр.142, арк.16зв., 11зв.], наприкінці лютого 1928 р. – 137 [7, спр.167, арк.215]. У Бердичівському ПТ на початку березня 1927 р. було 134 студенти [18, спр.340, арк.8].

Партійний, соціальний, національний, статевий, віковий, освітній склад студентства ПТ подано у таблицях № 1-3.

Таблиця 1 [7, спр.125, арк.28зв.-29; спр.132, арк.5зв.; спр.140, арк.47зв.-48; спр.141, арк.11зв.-12; спр.142, арк.11зв.-12]

Дані про партійний, соціальний, національний, статевий, віковий, освітній склад студентства педагогічних технікумів Житомищини наприкінці 1925-1926 н. р.

Назва технікуму	Всього	У т.ч.																						
		Членів (кандидатів в члени) КП(б)У	Членів (кандидатів в члени) ЛКСМУ	Робітників	Селян	Службовців	Кустарів	Вчителів	Інші	Українців	Росіян	Євреїв	Розподіл за віком				Освітній ценз							
													1909-1910 р.н.	1907-1908 р.н.	1905-1906 р.н.	1903-1904 р.н.	1897-1902 р.н.	1892-1896 р.н.	Робітфак	7-річна трудової школи	Профшкола	Курси	Середня школа	Неповна середня школа
Житомирський УПТ	98	1	30	4	55	11	2	14	12	91	-	-	-	-	-	-	-	72	1	2	1	9	1	12
Житомирський ЄПТ	69	1	35	22	9	10	12	11	5	-	69	-	-	-	-	-	-	46	-	-	1	2	20	-
Коростишівський ПТ	121	5	66	4	79	15	16	-	110	1	8	2	-	-	-	-	-	94	3	-	-	-	20	3
Новоград-Волинський ПТ	65	5	29	5	44	13	2	1	51	1	10	2	1	36	29	3	18	22	18	2	2	1	11	-

Частина студентів мали досвід роботи на виробництві. Наприклад, у 1926-1927 н. р. серед студентів Житомирського УПТ 8 осіб мали виробничий стаж від 1 до 3 років, ще 6 – більше ніж 3-річний стаж [8, спр.125, арк.150].

Одним із пріоритетних напрямків діяльності технікумів була їхня навчальна робота. Вищі готували вчителів трудових шкіл першого концентру [11, спр.9, арк.76], [19]. Житомирський ЄПТ, як вже зазначалося, постачав вчителів для єврейських шкіл.

Таблиця 2 [8, спр.125, арк.149-149зв.], [11, спр.9, арк.87], [17, спр.5, арк.60-60зв.]

Дані про статевий, партійний, соціальний, національний і віковий склад студентів Вінницького УПТ і Новоград-Волинського ПТ на початку 1926-1927 н. р.

Назва технікуму	Всього	У т.ч.																				
		Чоловіків	Жінок	Членів (кандидати в члени) КП(б)У	Членів (кандидати в члени) ЛКСМУ	Робітників	Селян	Вчителів	Кустарів	Службовців	Інших	Розподіл за віком										
												Українців	Росіян	Євреїв	Поляків	Інших	1909-1910 р.н.	1907-1908 р.н.	1905-1906 р.н.	1909-1904 р.н.	1898-1902 р.н.	1893-1897 р.н.
Житомирський УПТ	126	78	48	2	56	11	78	13	3	13	8	112	1	11	1	-	23	52	28	12	10	-
Новоград-Волинський ПТ	77	44	33	6	34	7	59	-	-	11	-	62	2	11	2	-	3	26	23	20	3	2

Таблиця № 3 [7, спр.38, арк.220], [11, спр.7, арк.1]

Дані про статевий, партійний, соціальний, національний і віковий склад студентів Коростишівського і Новоград-Волинського ПТ на початку 1927-1928 н. р.

Назва технікуму	Всього	У т.ч.																							
		чоловіків	жінок	Членів (кандидати в члени) КП(б)У	Членів (кандидати в члени) ЛКСМУ	робітників	селян	службовців	кустарів	трудової інтелігенції	інших	українців	росіян	євреїв	поляків	інших	За віком								
																	15-16 років	17-18 років	19-20 років	більше 20 років					
Коростишівський ПТ	121	73	48	5	80	4	79	11	9	10	8	101	1	14	3	2	*	*	*	*					
Новоград-Волинський ПТ	84	46	38	6	31	13	52	12	1	6	-	64	2	16	2	-	1	18	34	31					

*Даних не виявлено.

Водночас, 21 вересня 1927 р. на засіданні Волинського окружного виконавчого комітету (ОВК) йшлося про необхідність відкрити при Житомирському УПТ польський відділ, який би готував вчительські кадри для польських шкіл [7, спр.150, арк.214]. У серпні 1928 р. колегія НКО дозволила організувати при Житомирському УПТ чеський семінар на 20 осіб для підготовки вчителів для трудових шкіл з чеською мовою викладання, «бо на Україні немає чеського педтехнікуму». Вступники мали володіти чеською мовою і знати найвидатніші твори чеської літератури [20].

Заняття, як правило, проводилися вдень. Абсолютна більшість предметів викладалися українською мовою, окрім, що природно, російської та іноземних мов. У Новоград-Волинському ПТ російською мовою проводилися заняття з фізичної культури [11, спр.9, арк.76]. У Житомирському ЄПТ відчутним було поширення руху за викладання в школах не мовою «ідиш», а давньоєврейською мовою «іврит». Однак, лист НКО УСРР від 16 березня 1926 р. до Секретаріату ВУЦВК поклав край цим суперечкам: «Староєврейська мова зовсім не зв'язана з сучасною добою, більшою мірою має релігійний, націоналістичний характер і відбиває ідеологію буржуазних класів, а тому викладання її в школах соціально цілком не відповідає змісту шкільної роботи» [1, с.131]. Частина предметів викладалася російською та українською мовами. Першу з них молодь вивчала на підготовчому курсі, українську – на всіх 4-х курсах. 27 лютого 1928 р. на засіданні правління ЄПТ зазначалося, що «студенти працюють [над вивченням цих мов] охоче. Результати позитивні». Щоправда, викладач рефлексології Пучковський зазначав, що студенти «слабо володіли російською мовою, тим більше українською» [7, спр.167, арк.226].

У технікумах функціонували предметні (циклові) комісії, на засіданнях яких розглядали найбільш актуальні питання навчальної роботи. Найбільша увага приділялася роботі комісії педагогічного циклу, яка курирувала такі дисципліни: педологія, соціальне виховання, сучасні педагогічні течії і системи, мова, образотворче мистецтво, співи, музика, фізична культура, трудове навчання. До її складу входили викладачі, а також представники студентства. Зокрема, у 1925-1926 н. р. у комісії Житомирського УПТ працювали 9 викладачів і 3 студенти, Коростишівського ПТ – відповідно 7 і 13, Новоград-Волинського ПТ – 7 і 4, Житомирського ЄПТ – 7 і 7. Комісія суспільствознавчого (соціально-економічного, гуманітарного) циклу розглядала питання, пов'язані із викладанням політекономії, економічної географії, радянської держави і права, марксизму-ленінізму, історії класової боротьби, літератури, історії літератури, методів політосвітньої роботи. У Житомирському УПТ до складу комісії входили 4 викладачі і 3 студенти, Коростишівському ПТ – відповідно 4 і 3, Новоград-Волинському ПТ – 4 і 4, Житомирському ЄПТ – 6 і 11. Комісія виробничого (продукційного) циклу на своїх засіданнях обговорювала питання, пов'язані із викладанням математики, фізики, географії, хімії, природознавства, «енциклопедії виробництва». В Житомирському УПТ її учасниками були 5 викладачів і 3 студенти [8, спр.132, арк.15], Коростишівському ПТ – відповідно 7 і 4 [7, спр.125, арк.137], Новоград-Волинському ПТ – 4 і 4 [7, спр.141, арк.18], Житомирському ЄПТ – 8 і 9 [7, спр.142, арк.28; спр.167, арк.224].

Відповідно до профілю комісій розподілялися цикли навчальних дисциплін. Наприклад, в 1927 р. у Новоград-Волинському ПТ на вивчення навчальних дисциплін соціально-економічних знань виділялася 171 год., педагогічних – 155, виробничих – 98 [11, спр.9, арк.100].

У ряді випадків у вишах не дотримувалися офіційних навчальних планів. Наприклад, у Житомирському ЄПТ 27 лютого 1928 р. на розширеному засіданні правління закладу йшлося про те, що у державних планах за рахунок педагогічних дисциплін багато уваги приділялося «точним» предметам. Тому у технікумі на свій розсуд перерозподілили години. Це ж саме стосується і викладання мов: НКО порівну поділив години на вивчення єврейської, української і російської мов. Водночас, у технікумі на єврейську мову відвели 14 год., українську – 6, російську – 2 [7, спр.167, арк.218]. На цьому ж засіданні студент Мергойз зазначав, що «методиці окремих дисциплін приділялося мало часу. Педцикл має бути ще більше розширений» [7, спр.167, арк.227]. Крім того, у навчальному плані були відсутні такі навчальні дисципліни як історія, географія та культура єврейського народу [1, с.131].

У Новоград-Волинському ПТ в 1926-1927 н. р. перевищили кількість годин, відведених на вивчення дисциплін педагогічного циклу. Зверталася увага на те, що соціально-економічні дисципліни були «розпорошені» серед багатьох викладачів. Природознавство, геологія викладалися «абстрактно схоластично і не зв'язувалися з краєзнавством». Програма з літератури на старших курсах була перевантаженою і студенти не встигали її засвоїти [17, спр.19, арк.77].

Значна увага приділялася модернізації системи навчання. З 1926-1927 н. р. пріоритет надавався дальтон-планівській системі навчання, у якій основний акцент робився на самостійній роботі студентів. У «Бюлетні Коростишівського педагогічного технікуму імені Івана Франка за 1927-1928 навчальний рік» детально описано «дальтон-план». Відповідно до цієї системи кожний курс поділявся на 4 ланки (на 3-х курсах – 12 ланок при наявних 11 лабораторіях), у кожній з яких налічувалося від 7 до 15 студентів. Впродовж року перехід з однієї ланки в іншу без поважних причин заборонявся. Кожну з них очолював ланковий, якого обирали на 1 рік. Він слідкував за виконанням поставлених завдань («підрядів»), проводив облік відвідування лабораторій, одержував і розподіляв літературу та наочні прилади, контактував з викладачем чи адміністрацією щодо роботи ланки. Щомісяця відбувалися наради ланкових [7, спр.38, арк.177-178]. Безпосередня робота викладача складалася з вступної бесіди і орієнтувальної лекції, під час якої визначалися завдання для певної ланки. Ця частина займала 11,5% часу, який відводився на вивчення тематичного блоку навчальної дисципліни. 30,6% часу займали основні лекції, під час яких викладач роз'яснював питання, що не висвітлювалися у профільній літературі. 10,3% відводилося інструктажам та коментарям, 23,7% – самостійній роботі ланки, 23,9% – підведенню підсумків [7, спр.38, арк.178]. Самостійна робота ланки полягала у виконанні поставлених завдань, індивідуальному конспектуванні матеріалу, складанні схем та діаграм, зібранні та обробці краєзнавчих матеріалів, виконанні практичних завдань тощо. Дисципліни виробничого циклу проходили у хімічній і фізичній лабораторіях. Робота значною мірою проводилася колективно з розподілом завдань між членами ланки [7, спр.38, арк.178зв.].

Правильність виконання кожного завдання перевіряли викладачі [11, спр.9, арк.100зв]. Облік роботи проводився через проведення тестів (у Житомирському УПТ) [7, спр.150, арк.47], письмові роботи, індивідуальні перевірки (Житомирський ЄПТ) [7, спр.167, арк.225, 227] і т.д. Після обробки всіх завдань проводилася конференція, на якій підводилися підсумки роботи ланки [11, спр.9, арк.100зв.]. Оцінювання проводилося за трибальною системою [7, спр.167, арк.225].

Невід'ємною частиною системи навчання було робота за межами технікуму, насамперед проведення екскурсій [8, спр.103, арк.21]. Наприклад, навесні 1928 р. 11 студентів-третьокурників Новоград-Волинського ПТ здійснили екскурсію за маршрутом Київ-Москва-Ленінград [11, спр.12, арк.14]. У лютому 1929 р. студенти Бердичівського ПТ побували у місцевому будинку санітарної освіти, де проводилася виставка «10 років радянської медицини» [18, спр.507, арк.19]. У 1925-1926 н. р. молодь Коростишівського ПТ відвідала місцеві радянські установи, паперову фабрику, гуральню, каменотесні майстерні, ярмарки тощо [7, спр.125, арк.38зв.].

Значна увага приділялася педагогічній практиці, метою якої було «шляхом спостережень, а далі й активною участю в праці дошкільних і шкільних установ і почасти в лікнепах дати студентам необхідну практичну підготовку» [8, спр.116, арк.3].

У 1925-1926 н. р. практика проводилася на всіх трьох курсах. Першокурсники проводили спостереження у дошкільних закладах [8, спр.116, арк.11; спр.132, арк.16зв.]. У Житомирському ЄПТ для цих потреб впродовж року виділявся один день на тиждень [7, спр.142, арк.30]. Другокурсники шляхом спостережень знайомилися з роботою трудових шкіл. Перед їх відвідуванням з кожною ланкою розбирався той матеріал, який мав викладатися у школі, аналізувалися можливі форми і методи його вивчення. На спостереження виділялося на кожну ланку від 4 до 6 год. Після цього ланки подавали звіти про свою роботу [7, спр.38, арк.194-195]. Згодом студенти II курсу проводили у школах свої перші пробні уроки [8, спр.132, арк.17]. Крім того, вони брали участь в організації клубної роботи [7, спр.141, арк.20]. Влітку групами по 15-20 студентів працювали у літніх дитячих таборах [7, спр.142, арк.30].

На III курсі студенти Новоград-Волинського ПТ у першому триместрі по черзі щодня відвідували трудові школи, де проводили спостереження педагогічної праці, а в другому – самостійно проводили уроки [7, спр.141, арк.20]. Третьокурники Житомирського ЄПТ у першому і другому триместрах двічі на тиждень відвідували школи, а в третьому – впродовж трьох тижнів практикувалися, виконуючи функції вчителів [7, спр.142, арк.30]. Молодь у 1927-1928 н. р. проходила педпрактику у 70 школах Волинського, Шепетівського, Коростенського, Первомайського, Криворізького, Конотопського, Глухівського округів, Автономній Молдавській СРР і т.д. [7, спр.167, арк.216]. Студенти III курсу Житомирського УПТ проводили активну клубну роботу в школах, лікнепах (1-й триместр), викладали відповідні предмети у початкових школах

(2-й триместр), організовували екскурсії у дитячих закладах (3-й триместр) [8, спр.116, арк.3зв., 11-11зв.].

Молодь проходила також сільськогосподарську виробничу практику. Наприклад, у 1925-1926 н. р. студенти Житомирського УПТ працювали у допоміжному господарстві вищу біля с. Станишівка. Під час практики вони у садку здійснювали посадку дерев, обрізували і обкопували їх, збирали шкідників (гусеницю), на городі – садили картоплю, просапували городні культури [8, спр.132, арк.17].

Негативно на навчальному процесі позначалася недостатня матеріально-технічна база технікумів. Зокрема, викладач біології Житомирського УПТ М.Е. Парфілова у 1926 р. з цього приводу констатувала: «... бідне устаткування технікумів, особливо провінціальних, відсутність підручників, де б матеріал було розкладено за таким методом [дальтон-планівським. – Авт.], надзвичайно слаба підготовка студентів при широких програмах і малій кількості часу» [8, спр.103, арк.21зв.]. У 1925-1926 н. р. у технікумі функціонували кабінети соціального виховання, краєзнавства, біології, математики, лабораторія природознавства («неорганічної природи»), майстерня «ручної праці» [7, спр.140, арк.50]. У тому ж навчальному році фонди бібліотеки зросли з 7544 примірників до 8869. Серед читачів були 104 студенти [7, спр.140, арк.50зв.], [8, спр.132, арк.8зв.].

У бібліотеці Житомирського ЄПТ наприкінці 1925-1926 н. р. було лише 3010 книг (на початку року – 1655) [7, спр.142, арк.21зв.], у 1927-1928 н. р. – 3800. Працювали тільки 2 кабінети – фізичний і біологічний. Майстерню орендували в УПТ [7, спр.167, арк.217]. Студент Дроман, виступаючи 27 лютого 1928 р. на розширеному засіданні правління технікуму, зазначав: «[навчальній] роботі заважає недостатня кількість книг і приладдя для експериментів. 8 осіб працюють над одною книгою, стільки ж осіб працюють на одному інструменті на практичній роботі. Необхідно дати можливість кожному окремо проводити експеримент». Водночас, студентка Шустер скаржилася, що в лабораторіях «жахлива тіснота, ввечері відкриті лише 2 лабораторії». Тому вона висловилася за відкриття більшої кількості лабораторій. На це директор вищу Ройтблат зауважив, що задовольнити прохання не мав змоги, оскільки видатки з держбюджету на освітлення були обмеженими [7, спр.167, арк.228-229].

Не кращим було становище і Новоград-Волинського ПТ. У 1925-1926 н. р. він мав майстерню, а також користувався кабінетами фізики і хімії трудової школи [7, спр.141, арк.14-14зв.], [17, спр.19, арк.77]. У 1927-1928 н. р. з'явилася метеорологічна станція. Разом з тим, заклад був позбавлений майстерні. Зазначалося, що державні кошти на покращення матеріально-технічної бази не виділялися [11, спр.9, арк.57]. Педтехнікум за свій рахунок поповнював фонди бібліотеки. На початку 1925-1926 н. р. вони нараховували 1072 прим., наприкінці року – 3117 [7, спр.141, арк.14зв.], у березні 1928 р. – 5300 [11, спр.9, арк.57]. Суттєвим недоліком бібліотеки було те, що 75% книг були на російській мові [11, спр.9, арк.100зв.].

Недостатньою була база і Коростишівського ПТ [21, спр.6, арк.49]. Внаслідок цього, як зазначалося, наприклад, в одному із звітів Новоград-Волинського ПТ за квітень 1927 р. «робочі плани з деяких дисциплін проробля[лися] поверхово» [17, спр.19, арк.77].

Таке становище певною мірою позначалося на успішності студентів. Зокрема, у Житомирському УПТ в першому триместрі 1926-1927 н. р. абсолютна успішність першокурсників становила лише 29,6%, другокурсників – 32,4%, третьокурсників – 48,6% [7, спр.150, арк.47]. У грудні 1926 р. за неуспішність відрахували 9 студентів I курсу [8, спр.160, арк.5]. Подібне мало місце і в попередньому 1925-1926 н. р. Наприкінці 1925 р. дозволили продовжувати навчатися 25 першокурсникам, винесли попередження – 16, не допустили до навчання у наступному триместрі 4 студентів (Бондаренка, Мальчівського, Цютка, Сердюка). Залишили у складі студентів Данильчука, зваживши на його значну громадську роботу «по лінії» АКСМУ. У майбутньому планувалося зменшити йому громадське навантаження. Не відрахували з вишу і Гараджі, який перебував у важкому матеріальному становищі [8, спр.117, арк.16-16зв.]. Загалом, у 1925-1926 н. р. з технікуму вибув 21 студент, у т.ч. через пропуски занять – 3, незадовільну успішність – 10, хворобу – 1 і т.д. [7, спр.140, арк.45зв.], у Новоград-Волинському ПТ – відповідно 13, 7, 4 і 1 [7, спр.141, арк.9зв.], у Коростишівському ПТ – 7, 2, 1 і 2 [7, спр.125, арк.26зв.]. У Житомирському ЄПТ покинув виш 21 студент, у т.ч. 7 – через неуспішність, 3 – через хворобу [7, спр.142, арк.16зв.].

Значними були пропуски занять. У Житомирському УПТ в 1925-1926 н. р. загалом по закладу вони становили 7,5% (I курс – 6,6%, II-й – 7,4%, III-й – 8,6%) [8, спр.117, арк.133], у першому триместрі 1926-1927 н. р. – відповідно 6,1%, 6,7%, 7,8% і 3,8% [7, спр.150, арк.47].

Студенти випускного III курсу виконували дипломні роботи. Наприклад, у 1926-1927 н. р. кваліфікаційні роботи писали 20 студентів Житомирського УПТ. Серед них – О. Ратушняк (виконувала роботу на тему «Безпритульні діти вулиці та виховання їх»), О. Ясинецька («Викладання співу у молодшому центрі в зв'язку з комплексовою системою»), М. Фінкельштейн («Сельбудинок як осередок політосвітньої роботи на селі»), Д. Семенюк («Револьюційний робітничий рух на Україні»), Я. Приполова («Паризька комунa і значіння її для пролетаріату»), П.Романюк («Експедиція в природу для спостереження фізичних явищ на полі та на городі»), Г. Фіщенко («Виготовлення саморобного приладдя з фізики в молодших гуртках трудових шкіл»), Н. Синьогуб («Бактерії та їх роль в фізико-хімічних процесах ґрунту»), Г. Шапочинникова («Птахи, методи їх вивчення в школі I ступеня») та ін. [8, спр.178, арк.1-30зв., 31-42зв., 43-75зв., 103-107зв., 132-132зв., 153-165зв., 166-174зв., 175-189зв., 190-196, 208-225зв., 226-238зв., 239-255зв., 270-283зв., 284-294зв., 306-322зв., 324-333, 335-358, 359-377, 378-416, 442-466].

Після успішного завершення навчання випускники направлялися на річне стажування. У 1928 р. дирекція Житомирського УПТ направила на стажування 30 осіб, у т.ч. у Волинський округ –

28, Могилівський і Маріупольський – по 1 [8, спр.236, арк.13-14]. Архівні документи Державного архіву Хмельницької області свідчать про проходження студентами цього вишу, а також Новоград-Волинського ПТ стажування у Шепетівському окрузі [22, арк.22, 44, 45]. Тісний зв'язок із своїми стажистами мав Житомирський ЄПТ. Зокрема, у 1927-1928 н. р. консульське бюро видавало «Бюлетні», на сторінках яких давалися відповіді на питання, підняті стажистами. У першому номері цього видання було 25 питань, другому – 50 [7, спр.167, арк.221, 223].

Низка архівних документів повідомляють про контингент випускників. У 1925 р. Житомирський УПТ закінчили 24 особи [7, спр.140, арк.45зв.], [8, спр.107, арк.34-35; спр.132, арк.2зв.], у 1926 р. – 37 [8, спр.237, арк.4, 9зв.], у 1928 р. – 31 [8, спр.225, арк.8-9]. У 1925 р. 23 випускники Новоград-Волинського ПТ поповнили вчительські ряди шкіл Житомирщини, у 1926 р. – 23 [7, спр.141, арк.9зв.], [11, спр.9, арк.95зв.], у 1927 р. – 22 [11, спр.9, арк.76зв.], [17, спр.15, арк.49]. У 1925 р. Житомирський ЄПТ випустило 18 фахівців, у 1926 р. – 16 [7, спр.142, арк.16]. У 1926 р. Коростишівський ПТ закінчили 32 студенти [7, спр.125, арк.35зв.-36]. Серед випускників останнього лауреати Ленінських премій, відомі українські літературознавець Є.С. Шаблювський, кінорежисер Т.В. Левчук, заступник міністра освіти УРСР, автор низки підручників з педагогіки вищої школи А.М. Алексюк [23].

Керівництво педтехнікумів намагалося налагодити контакти з випускниками, щоправда не завжди успішно. Наприклад, у червні 1926 р. з Житомирського УПТ повідомляли, що з 165 випускників, які закінчили виш впродовж останніх 3 років, подали відомості про свою роботу лише 16 осіб [7, спр.140, арк.9].

Таким чином, аналіз наявних джерел дає підстави зробити висновки, що у педагогічних технікумах Житомирщини у 20-х рр. XX ст. проводили певну роботу із залучення студентів до цих закладів. Частина абітурієнтів представляла сусідні регіони. Одним із пріоритетних напрямів діяльності вишів була їхня навчальна робота. У цей період ввели дальтон-планівський метод навчання та перевірки знань, який безпосередньо впливав на успішність студентів. Щоправда, через слабе матеріально-технічне забезпечення навчального процесу ця технологія навчання не завжди була ефективною. Відповідно до навчального плану проводилися виробничі практики, екскурсії. Випускники виконували дипломні роботи, після чого направлялися на річне стажування.

Список використаних джерел:

1. Коляденко С.М. Кадрове забезпечення єврейських шкіл на Житомирщині в 20-30 рр. XX ст. /С.М. Коляденко // Житомир в історії Волині і України : тези Всеукр. наук.-краєзнавч. конф., м. Житомир, 7-10 вересня 1994 р. / [редкол.: М.Ю. Костриця (відп. ред.), В.О. Єршов, В.С. Киричанський та ін.]. – Житомир : ЖО СЖУ, 1994. – С.130-131.
2. Костриця М.Ю. Новоград-Волинський : іст.-краєзнавч. нарис / М.Ю. Костриця, В.Б. Пашківський. – Житомир : М.А.К., 2006. – 72 с. – (Серія: «Міста Житомирщини»).

3. Коган А.Г. Культурне і освітнє життя в Новоград-Волинському в 1920-ті рр. / А.Г. Коган, В.С. Ваховський // Житомир – 1120 (884-2004) : наук. зб. «Велика Волинь» : праці Житомир. наук.-краєзнавч. тов-ва дослідників Волині. – Житомир : Косенко, 2004. – Т.31 / [редкол.: М.Ю. Костриця (голов. ред.), В.С. Балюрко, А.В. Баженов та ін.]. – С.279-282.
4. Соболев Т.Г. Сторінки історії педагогічної освіти в Бердичеві / Т.Г. Соболев // Бердичівщина: поступ у третє тисячоліття : наук. зб. «Велика Волинь» : праці Житомир. наук.-краєзнавч. тов-ва дослідників Волині. – Житомир : М.А.К., 2001. – Т.22 / [редкол.: М.Ю. Костриця (відп. ред.), А.В. Баженов, В.С. Балюрко та ін.]. – С.373-374.
5. Шур Н. Здійснення політики коренізації на Житомирщині у 20-30-х рр. ХХ ст. / Н. Шур // Молодь в історії Житомирщини : наук. зб. за матеріалами студ. наук. конф., м. Житомир, 27 вересня 2007 р. / [редкол.: П.Ю. Саух (голова), І.В. Орлов, О.М. Швидак та ін.]. – Житомир : Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка, 2007. – С.34-39.
6. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Житомирська область / [ред. рада вид.: В.Г. Кремень (голова) [та ін.]; редкол. тому: П.Ю. Саух [та ін.]. – К. : Знання України, 2009. – 491 с.
7. Державний архів Житомирської області (далі – Держархів Житомирської області). – Ф.Р.266. – Оп.1.
8. Там само. – Ф.Р.344. – Оп.1.
9. Єврейський педагогічний технікум // Житомирський вісник : інформ.-реклам. тижневик Житомир. обл. орг-ї спілки журналістів УРСР. – Житомир. – 1990. – 20 липня. – №29 (77). – С.5.
10. Бабич Ю. Ювілей училища / Ю. Бабич // Радянська Житомирщина. – Житомир. – 1983. – 27 листопада. – №227 (15005). – С.4.
11. Держархів Житомирської області. – Ф.Р.412. – Оп.2.
12. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф.166.
13. Поширюють Укрпедтехнікум // Радянська Волинь. – Житомир. – 1928. – 9 серпня. – №89 (1696). – С.4.
14. Каган. Кого та як прийматимуть до Євпедтехнікуму / Каган // Там само. – 1926. – 25 червня. – Ч.74 (1528). – С.3.
15. Умови вступу до Житомирського педтехнікуму // Там само. – 11 серпня. – Ч.91 (3195). – С.6.
16. У Житомирі. Розподіл місць по вузах // Там само. – 1925. – 4 серпня. – Ч.175 (300). – С.4.
17. Держархів Житомирської області. – Ф.Р.412. – Оп.1.
18. Там само. – Ф.П.96. – Оп.1.
19. Про вступ до ВИШів (вищих шкіл) // Радянська Волинь. – 1927. – 16 липня. – №83 (1537). – С.2.
20. На увагу чеської молоді. Чеський семінар для готування вчителів // Там само. – 1928. – 21 серпня. – №94 (1701). – С.4.
21. Держархів Житомирської області. – Ф.Р.266. – Оп.2.
22. Державний архів Хмельницької області. – Ф.Р.1086. – Оп.1. – Спр.134.
23. Янушевський А. Найстаріше на Україні / А. Янушевський // Радянська Житомирщина. – 1969. – 25 жовтня. – №211 (11526). – С.3.

The article is based on archival sources and periodicals shown sets of students in pedagogical schools Zhytomyr in 1920, their sex, national, party, social, age structure, analyzes the forms and methods of training, student achievement, participation in production practices others.

Key words: *students, college, acceptance, success, practice.*

Отримано: 10.10.2012